

Notitie cultuurhistorische waarden woningen Voormars Zutphen

Aanleiding

Aanleiding tot deze notitie is de dreigende sloop van de woningen op de Voormars aan de Schamperdijkstraat en de Elshorstraat voor het realiseren van hoogbouw op deze locatie. Een aantal zaken op zijn echter ogenschijnlijk niet voldoende onderzocht. Het betreft zowel cultuurhistorische als bouwkundige aspecten

Ontwikkelingsgeschiedenis arbeiderswoningen algemeen

In de jaren twintig en dertig zijn in Nederland veel arbeiderswoningen met kap gebouwd. Het betrof vaak architectonisch heel sobere woningen bestaande uit veelal een bouwlaag met pannendak eventueel voorzien van een puntvormige dakopbouw. De begane grond bestond een deur en een min of meer vierkant raam. Dit heel sobere archetype van arbeiderswoningen was voor de tijd dat ze gebouwd werden relatief lux, maar worden afgezet tegen de huidige wooneisen als klein ervaren. Aangezien heel veel van deze woningen niet als cultuurhistorisch waardevol worden beschouwd zijn veel van dit soort complexen niet beschermd als monument en worden daardoor met grote regelmaat gesloopt voor vervangende nieuwbouw.

Tussen 1919 en 1923 zijn relatief de meeste arbeiderswoningen gebouwd. Het lijkt erop dat juist de woningen uit die periode het meest gesloopt zijn.

Arbeiderswoningen in Zutphen

in Zutphen zijn in de periode 1873-1930 meerdere complexen arbeiderswoning gebouwd. De woningen die door de David Evekinkstichting zijn gerealiseerd zijn het meest bekend. Het betreft drie complexen die in fasen tussen 1873 en 1916 zijn gebouwd. De opzet van deze woningen is nog in de traditie van de 19-de eeuw met smalle ramen en gebogen togen. Al deze woningen zijn beschermd als gemeentelijk monument.

De overige complexen in van dit archetype in woonbuurten zijn de omstreeks 2014 gesloopte woningen in het waterkwartier en de woningen aan Baankstraat en de Molenweg in de Hoven uit 1929.

Tot drie jaar geleden telde de stad ook twee woonbuurten omgeven door bedrijven. De achtermars uit de jaren '30 is omstreeks 2014-2015 gesloopt. Hierdoor is alleen nog het complex aan de Voormars aanwezig. Het woningbouwcomplex is gebouwd in 1921 en omvatte oorspronkelijk vier straten met 8 rijen woningen. In de jaren zeventig zijn 5 rijen woningen gesloopt, waardoor de huidige situatie met een rij woningen aan de Schamperdijkstraat en woningen aan weerszijde van de Elshorststraat. De plek van de verdwenen woningen is nooit opgevuld en bestaat nu uit een groene zone tussen de woningen in.

Cultuurhistorische waarde Voormars en zeldzaamheid

In de visie van het college van Burgemeester en Wethouders zijn woningen niet cultureel historisch waardevol zijn en kunnen dus gesloopt worden. Deze uitspraak lijkt gebaseerd op beperkt onderzoek naar de woningen in opdracht van het college. Mogelijk hangt deze conclusie samen met het feit dat alleen de sobere vormgegeven woningen onderzocht zijn en dat de ruimtelijke context met het omliggend industrieterrein met bedrijfsgebouwen en de haven buiten het onderzoek zijn gebleven.

Indien de ruimtelijke context wel zou zijn meegenomen zou de conclusie zeer waarschijnlijk heel anders zijn. Landelijk is het aantal voorbeelden van woningbouw complexen in industriegebieden zeer beperkt. Voor zover bekend zijn er naast het complex in Zutphen nog vier andere voorbeelden van "wonen onder de rook van de fabriek". Het betreft de woningen aan de Bergpoortstraat in Deventer uit 1883, de woningen aan de Molenweg in Roermond van omstreeks 1900, Tuindorp Heyplaat in Rotterdam gebouwd in de periode 1914 -1930 en een rijtje woningen uit 1920 van de Dongecentrale. Mede door het verzet van bewoners zijn grootschalige sloop plannen in Deventer en Rotterdam aangepast of voorkomen. De woningen bij de Dongecentrale in Geertruidenberg worden door de eigenaar BOEI gezien als zeer waardevol juist vanwege het gehele ensemble van woningen, het kantoor en de bedrijfsgebouwen. De woningen in Roermond zijn beschermd als gemeentelijk monument.

Woningen aan de Bergpoortstraat in Deventer voor aanpassing

Woningen aan de Molenweg in Roermond

Woningen op Tuindorp Heyplaat in Rotterdam

Woningen bij de Dongecentrale in Geertruidenberg

Representativiteit beschermde arbeiderswoningcomplexen

Er heeft nog geen analyse van de beschermde arbeiderswoningcomplexen plaatsgevonden, maar veel van deze complexen hebben naast een hoge sociale waarde (o.m. Philipsdorp en het Drentse dorp in Eindhoven en het Enka Dorp in Ede) ook duidelijk architectonische waarden en vormen daarmee feitelijk geen representatief beeld van de gemiddelde arbeiderswoning uit de jaren '20-'30.

Bouwkunde en woninggrootte

Constructief lijken de woningen in goede staat aangezien er geen scheuren of verzakkingen zichtbaar zijn. Verzakkingen zijn ook niet erg waarschijnlijk aangezien de woningen op of dichtbij de oeverwal van de IJssel zijn gebouwd. Het is een bekend dat deze oeverwallen door het bezinken van de zwaardere zanddeeltje een stevige ondergrond vormen voor gebouwen

De woningen zelf voldoen nog prima, ook al is het niet te vergelijken met moderne woningen anno 2017. Alleen de kozijnen zijn toe aan vervanging. De woningen zelf kunnen met relatief eenvoudige middelen energiezuiniger worden gemaakt. Hierbij moet worden gedacht aan isoleren de dakplaten en spouwmuurisolatie. De oppervlakte van de woningen is naar de huidige levensstandaard aan de kleine kant, maar met het samenvoegen van twee woningen tot een woning is dit relatief eenvoudig op te lossen. De bouwkundige staat, de mogelijkheden voor verduurzaming en het aanpassen van de woningen lijken hiermee geen valide argument voor sloop.

Onnodige sloop

De kans is niet gering dat na de eventuele sloop van de woningen de locatie jaren braak blijft liggen of als opslagterrein zal worden benut. Mede met het zicht op de langzame vordering van de woonplannen en de beperking van de geplande woningen in het gebied zal het handhaven van de woningen een betere optie zijn. Het slopen zou ik ieder geval uitgesteld moeten worden tot er rapportage is gemaakt die de woningen in een breder cultuurhistorisch kader plaatst. Voorts is de Reesink loods in beeld voor een nieuwe invulling.

Met mogelijke behoud van het kantoor van Flamco, de bedrijfsbebouwing die nu in gebruik is bij Eyerkamp en de vm. directeurswoning van de gasfabriek is er een mooi ensemble met representatieve bouwwerken voor een industrieterrein. Ook de omliggende waterinfrastructuur met de IJssel, de Houthaven en de weer opengegraven Noorderhaven versterken de identiteit van het gebied.

Aanbeveling

Om een beter inzicht te krijgen in de cultuurhistorische waarden van de woningen is een onderzoek met aandacht voor de ruimtelijke context, zowel lokaal als elders in het land, zeer aanbevelenswaardig. De sloop van de woningen zou in ieder geval voor de duur van het onderzoek uitgesteld moeten worden.

Zwolle, 19 februari 2017

Maarten de Graad

MR de Graad Bouwhistorie en Architectuurfotografie